

Психологічні аспекти міжстатевої поведінки підлітків

Розглядаються психологічні особливості проявів міжстатевої поведінки підлітків. Аналізуються результати проведеного дослідження, спрямованого на вивчення мотиваційних чинників початку статевого життя підлітків.

Проблема виховання підростаючого покоління представлена у науковому доробку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, які займалися вивченням різноманітних аспектів становлення та розвитку особистості. Ефективність та зміст системи виховання значною мірою визначаються соціокультурними умовами, в яких знаходиться підростаюча особистість. Виховання сучасного підлітка, формування його поглядів відбувається у непростих умовах: це і матеріальні труднощі, і, що досить суттєво, девальвація моральних цінностей. Демократизація поглядів на статеву поведінку та сексуальність людини у суспільстві, лібералізація соціальних норм привела до активного набуття підлітками дошлюбного статевого досвіду. Результати проведених досліджень свідчать, що привабливими для молоді стають відмова від традицій та сексуальна досвідченість [1], [2], [3], [4]. Ці та інші дослідники відмічають, що в певних підліткових групах існує тиранія сексуальних цінностей. Від підлітка ровесники очікують набуття раннього досвіду статевого життя і вважають тих, хто не відповідає такій вимозі людьми другого сорту. І.С.Кон констатує: “Якщо раніше передчасно дозрілий підліток страждав від своєї “вади”, то відтепер молоді люди нерідко соромляться власної цнотливості, яка ніби-то “не відповідає” нормі” [5; 168].

В той же час відмічається тенденція у погіршенні стану репродуктивного здоров'я нації, яке обумовлене зростанням серед молоді кількості захворювань, які передаються статевим шляхом, збільшенням випадків небажаної вагітності підлітків, стрімким поширенням ВІЛ-інфекції [4]. Окрім проблем, пов'язаних з небезпекою для здоров'я, суттєвими є ускладнення емоційного характеру. Активне набуття сексуального досвіду, спроби експериментувати з алкоголем і наркотиками поряд з особистісною та емоційною незрілістю підвищують небезпеку потрапити в ризиковані ситуації та знижують ймовірність адекватного самоконтролю. Такі ситуації супроводжуються також знеціненням кохання, глибокими психічними травмами та розчаруваннями [3].

Ці та інші проблеми психосексуального розвитку особистості, міжстатевої поведінки покликане вирішувати статеве виховання. Однак, статеве виховання, яке базується на науково обґрунтованих психогігієнічних рекомендаціях, ще досить часто не отримує необхідного представлення у педагогічній практиці. Це негативно впливає на розвиток особистості, її фізичне та сексуальне здоров'я, заважає досягненню особистого щастя і максимальної реалізації суспільно цінних можливостей людської особистості.

Проблема міжстатевих стосунків юнаків та підлітків привертала і привертає увагу вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів, соціологів, фізіологів і гігієністів (М.Й. Боришевський, Б.М. Ворник, Т.В. Говорун, С.Г. Голод, Д.Н. Ісаєв, В.Є. Каган, Д.В. Колесов, І.С. Кон, Ф. Райс, І.Ф. Юнда та ін.). Науковцями вивчалися особливості прояву ціннісних орієнтацій у міжстатевій поведінці юнаків (Л.І. Мороз), атрибуція відповідальності за безпеку в гетеросексуальних стосунках молоді (І.В. Гришаєва), установки підлітків по відношенню до початку статевого життя (Н.П. Івченкова, А.В. Єфимова, О.П. Аккузіна). Цими та іншими дослідженнями зроблено вагомий внесок у теоретичну розробку проблеми міжстатевої поведінки підлітків. Вихідною позицією психологічного вивчення зазначеної проблеми у більшості досліджень виступає положення про детермінацію такої поведінки підлітків соціокультурними, суспільно-економічними умовами, віковими особливостями й певним рівнем розвитку свідомості індивіда [6].

В.Є.Каган, вивчаючи сексуальну поведінку підлітків [7], підкреслює, що для адекватного її розуміння необхідно враховувати деякі обставини. По-перше, інтенсивність статевого потягу в цьому віці дуже велика, його часто називають періодом підлітково-юнацької гіперсексуальності. По-друге, сексуальна активність носить характер, насамперед, експериментування з новою функцією, яка різко втручається в його переживання та міжособові стосунки. По-третє, переживання сексуального потягу у цьому віці тільки виливається у формі зрілої еротики, яка на початку дуже насичена і напружена. Необмежені можливості еротичних уявлень і фантазій при обмежених можливостях їх реалізації можуть створити потужне емоційне поле, яке іноді штовхає до екстремальних форм сексуальної поведінки. По-четверте, вибух пубертатної сексуальності проходить при вкрай непідготовленій свідомості (через відсутність відповідного статевого виховання на більш ранніх етапах розвитку). Вперше отримані у цьому віці знання про реальні стосунки спричиняють ефект “розірваної бомби” і викликають різні форми

емоційного реагування (неприйняття, обурення, огида, потрясіння). По-п'яте, сексуальність у цьому віці ще ізольована від інших складових кохання: сексуальна свідомість тільки формується [7;179].

Значний вплив на розгляд проблем міжстатевої поведінки мали вихідні положення психоаналітичної теорії З. Фрейда [8]. На його думку, статевий інстинкт є одним із обумовлюючих розвиток та життєдіяльність особистості.

Статевий інстинкт, згідно з З.Фрейдом, є настільки потужним фактором, що, будучи некерованим, паралізує процеси гальмування кори великих півкуль головного мозку й усуває вироблені культурою вміння людини контролювати свої почуття – особистість неминуче вступає в непримириме протиріччя з суспільством. Звідси – все соціальне життя людей зводиться до сексуальних конфліктних ситуацій. З. Фрейд запропонував класифікацію стадій сексуального розвитку дитини, яка дозволяє зрозуміти її становлення як сексуальної істоти. Хоча теорію З.Фрейда часто піддають критиці через її “пансексуалізм”, окремі її положення впливали і продовжують впливати на позиції вчених, особливо у галузі статевого розвитку і виховання.

Аналізуючи підліткову сексуальність І.С. Кон виділяє наступні її компоненти [9;214]: поведінковий (мастурбація, сексуальні ігри, петтинг, статеве життя); емоційний (еротичні фантазії та переживання); когнітивно-оцінний (уявлення про природу сексуальності та ставлення до неї та інших її проявів). Отже, задоволення статевого потягу має різні форми і не зводиться лише до статевого життя.

В контексті значимості статевого життя для сучасних підлітків слід зауважити, що існують відмінності у їх статевої поведінці та установках. Ф. Райс зробив спробу класифікувати стандарти сексуальної поведінки сучасних підлітків і виділив наступні: утримання; подвійний стандарт; секс з ніжністю, взаємними обов'язками і відповідальністю; секс з ніжністю і взаємними обов'язками, але без відповідальності; секс з ніжністю але без взаємних обов'язків; секс без ніжності; секс з прихованими мотивами [10; 267]. Кожна з цих стратегій міжстатевої поведінки обумовлена цілим рядом психологічних чинників.

З огляду на те, що сексуальна поведінка людини завжди особистісно опосередкована, І.С. Кон вказує на множинність соціальної мотивації сексуальної активності [5]. “Одна і та ж сексуальна близькість” може бути засобом розрядки фізіологічного збудження, дітонародження, досягнення чуттєвої насолоди, самоствердження, комунікації, маніпуляції іншими людьми, а також компенсаторною та ритуальною дією. Багатовимірність мотиваційних схем поведінки засвідчує те, наскільки складним психічним утворенням є людська сексуальність. Ф. Райс [10; 267] вказує на те, що часто рушійною силою підліткової сексуальності є емоційні потреби, які не мають до сексу ніякого відношення. Ці емоційні потреби включають в себе бажання відчувати чиюсь ніжність, позбутись самотності, отримати визнання, підтвердити свою мужність чи жіночність, підвищити самооцінку, виразити гнів чи позбавитись нудьги. Отже, статеві контакти стають засобом вираження і задоволення несексуальних потреб. Вчений акцентує увагу на можливості виникнення нових проблем в разі спроб підлітка задовольнити інші потреби через сексуальні відносини. Якщо не вдається отримати емоційне задоволення, то можливим наслідком може стати поглиблення депресії, зниження самооцінки, зменшення ступеню близькості, підвищена чутливість та понижена задоволеність сексуальними стосунками.

Враховуючи актуальність проблеми, наше дослідження ставило за мету виявлення, аналіз та експериментальну перевірку фактів, які вказують на особливості мотиваційних детермінант початку статевого життя в підлітковому віці. Дослідження носило анонімний характер, його проведення передбачало опитування підлітків за спеціально розробленою анкетою. Анкета містила як закриті, так і відкриті питання. З метою отримання об'єктивної інформації дослідження проводилось у літніх таборах відпочинку.

Аналіз результатів пілотажного дослідження, яким було охоплено 82 підлітка віком 14-17 років (37 хлопчиків та 45 дівчаток, у тому числі 14-річних - 9%, 15-річних – 54%, 16-річних – 30%, 17-річних – 7%) показав, що майже на всі питання анкети відповіді суттєво відрізняються у представників різної статі. Так, на питання анкети “Чи вважаєте Ви обов'язковим для себе мати дошлюбний статевий досвід?” позитивно відповіли 78% хлопчиків-підлітків і лише 33% дівчаток-підлітків. 14% хлопчиків і 48% дівчаток не хотіли б мати такого досвіду, решта – не визначились. Серед опитаних 38 (46%) підлітка вказали на наявність у них такого досвіду: з них 27 (71%) хлопчиків та 11 (29%) дівчаток. В цілому результати нашого дослідження співпадають з результатами аналогічних досліджень, отриманими УАПС [4] : кількість дівчат підліткового віку, які не мали статевих стосунків значно перевищує кількість “незайманих” підлітків протилежної статі.

Порівняльний аналіз мотивів вступу підлітків у перший статевий зв'язок виявив відміну у представників різних статей. Підлітки-хлопчики зважувались на першу статеву близькість, головним чином, під впливом статевої потреби та цікавості, а дівчатка частіше поступались домаганням партнера. В ході аналізу отриманих результатів з'ясувалося, що перший сексуальний досвід є для багатьох підлітків самоціллю, не пов'язаною зі створенням сім'ї. Так, в якості основного мотиву/ів першого

зближення опитані підлітки-хлопчики назвали наступні : цікавість (40%), статеві потреби (33%), кохання (30%), розвага, “за компанію” (15%), вплив алкоголю (22%). У дівчат мотиви першого вступу в статевий контакт розподілилися наступним чином: домагання партнера (64%), кохання (55%), задоволення фізіологічної потреби (18%), матеріальні труднощі(18%). Серед відповідей дівчаток виявився ще один мотив вступу у дошлюбні стосунки – “піти від батьків”, “через труднощі у сім’ї”. Цікавими виявились результати взаємної рефлексії: дівчатка перебільшують у хлопчиків мотив цікавість та недооцінюють мотив сильний статевий потяг, в той час коли хлопчики переоцінюють його у протилежної статі. Проаналізувавши отримані дані можна дійти висновку, що більшість підлітків починають статеве життя свідомо і непримусовано, попри існуючу думку, що багатьох підлітків розбещують і примушують до статевих відносин, часто під впливом алкоголю.

Таким чином, наше дослідження підтвердило значну різницю у ставленні підлітків різної статі до початку статевого життя. Врахування статевоспецифічних особливостей та психологічних детермінант мотивації міжстевих стосунків підлітків сприятиме підвищенню ефективності статевовиховної роботи з ними.

Список використаної літератури:

1. Ивченкова Н.П., Ефимова А.В., Аккузина О.П. Установки подростков по отношению к началу половой жизни.// Вопросы психологии, 2001. - №3. – С.49-57.
2. Говорун Т.В., Ворник Б.М. Сексуальність та статеві поведінки в Україні (проблеми сьогодення та перспективи). – К., 1995.
3. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навчальний посібник.- Т.:Навчальна книга-Богдан, 1999.- 384с.
4. Репродуктивне та статеве здоров’я підлітків в Україні (Ситуаційний аналіз).- К.,1992. – 92с.
5. Кон И.С. Введение в сексологию. – М.:Медицина, 1989. - 336с.
6. Боришевський М.Й. Виховання у дітей статевої самосвідомості.//Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Науково-методичний збірник. – К.: ІЗМН, 1996. - С.17-24.
7. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии. – М., 1991. – 256 с.
8. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности.- К.:Здоровье, 1990. – 144с.
9. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн.для учителя.- М.:Просвещение.1989.- в 225с.
10. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб, 2000. – 624с.

В статті Бутузової Л.П. «Психологічні аспекти міжстатевого поведінки підлітків» розглядаються психологічні особливості проявлення міжстатевого поведінки підлітків. Аналізуються результати проведеного дослідження, направлено на вивчення мотиваційних детермінант початку статевого життя підлітків.

In the article Butuzova L.P. "The Psychological aspects of an intersexual behaviour of the teenagers" are considered psychological features of manifestation of an intersexual behaviour of the teenagers. The outcomes of a conducted research directed on study motivation a determinant of a beginning to sexual life of the teenagers are analyzed.